

ИҚТИСОДИЙ ЭҲТИЁЖЛАР ВА РЕСУРСЛАР: ЗАМОНАВИЙ ИҚТИСОДИЁТДА ЯНГИ ЁНДАШУВЛАР

Максимова Мавлюда Халимовна

*Андижон шаҳар 4-сон техникуми махсус фан
етакчи ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада замонавий иқтисодиёт шароитида иқтисодий эҳтиёжлар ва ресурсларнинг мазмуни, уларнинг ўзаро боғлиқлиги ҳамда чекланган ресурслардан самарали фойдаланиш масалалари таҳлил қилинади. Иқтисодий эҳтиёжларнинг жамият тараққиёти, аҳоли турмуш даражаси ва технологик ўзгаришлар таъсирида шаклланиши ёритилади. Шунингдек, табиий, меҳнат, молиявий ва ахборот ресурсларидан оқилона фойдаланиш, рақамлаштириш, инновациялар ва ресурс тежамкор технологияларнинг иқтисодий самарадорликни оширишдаги аҳамияти кўриб чиқилади. Замонавий иқтисодиётда ресурслар чекланганлиги шароитида эҳтиёжларни қондиришнинг янги ёндашувлари, барқарор ривожланиш тамойиллари ва ресурсларни бошқаришнинг инновацион усуллари таҳлил этилади. Тадқиқот натижалари иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланиш ва аҳоли эҳтиёжларини қондириш ўртасидаги мутаносибликни таъминлашнинг долзарб аҳамиятга эга эканини кўрсатади.

Калит сўзлар: иқтисодий эҳтиёжлар, иқтисодий ресурслар, чекланган ресурслар, замонавий иқтисодиёт, рақамлаштириш, инновация, ресурс тежамкорлик, барқарор ривожланиш, самарадорлик.

Abstract. This article analyzes the essence of economic needs and resources in the context of the modern economy, their interrelationship, and the effective use of limited resources. It examines the formation of economic needs under the influence of social development, living standards, and technological changes. The article also considers the importance of rational use of natural, labor, financial, and information resources, as well as the role of digitalization, innovation, and resource-saving technologies in increasing economic efficiency. In the modern economy, particular attention is paid to new approaches to meeting human needs under conditions of limited resources, the principles of sustainable development, and innovative methods of resource management. The results of the study demonstrate the growing importance of maintaining a balance between the efficient use of economic resources and the satisfaction of societal needs.

Keywords: economic needs, economic resources, limited resources, modern economy, digitalization, innovation, resource efficiency, sustainable development, economic efficiency.

Кириш

Ҳар қандай жамиятнинг иқтисодий ҳаёти инсон эҳтиёжлари ва уларни қондириш учун зарур бўлган ресурслар ўртасидаги муносабатларга асосланади. Инсон яшаши, меҳнат қилиши ва жамиятда муносиб ўрин эгаллаши учун озиқ-овқат, кийим-кечак, уй-жой, таълим, тиббий хизмат, транспорт, ахборот ва бошқа кўплаб неъматларга эҳтиёж сезади. Бироқ ушбу эҳтиёжларнинг миқдори ва тури доимо ўзгариб боради.

Айниқса, ХХІ асрда иқтисодий эҳтиёжлар тушунчаси анча кенгайди. Илгари инсон учун асосий эҳтиёжлар моддий бойликлар билан боғлиқ бўлган бўлса, ҳозирги даврда интернет, рақамли хизматлар, замонавий таълим, ахборот хавфсизлиги, технологик қулайликлар ва экологик барқарор муҳит ҳам иқтисодий ҳаётнинг муҳим қисмларига айланди.

Бугунги иқтисодиётда ресурсларга бўлган талаб ҳам ортиб бормоқда. Табiiй ресурсларнинг чекланганлиги, аҳоли сонининг ўсиши, иқлим ўзгариши, энергияга талабнинг кўпайиши ва рақамли технологияларнинг жадал ривожланиши ресурслардан оқилона фойдаланиш масаласини янада долзарб қилмоқда.

Иқтисодий эҳтиёжларнинг замонавий хусусиятлари

Иқтисодий эҳтиёжлар — инсонлар ва жамиятнинг ҳаёт кечириши, ривожланиши ва фаровонлигини таъминлаш учун зарур бўлган товарлар, хизматлар ва ресурсларга бўлган эҳтиёжларидир.

Иқтисодий эҳтиёжларнинг асосий мазмуни шундан иборатки, инсон ўз эҳтиёжларини қондириш учун товар ва хизматларга муҳтож бўлади. Масалан, озиқ-овқат, кийим-кечак, уй-жой, таълим, тиббий хизмат, транспорт ва бошқалар.

Иқтисодий эҳтиёжларнинг хусусиятлари:

Чексиз — инсон эҳтиёжлари доимо ортиб боради.

Моддий ва номоддий бўлади — озиқ-овқат ва уй-жой моддий, таълим ва маданий хизматлар номоддий эҳтиёжларга мисол.

Доимо ўзгариб туради — жамият ва технология ривожланиши билан янги эҳтиёжлар пайдо бўлади.

Қондириш имкониятлари чекланган — чунки ресурслар чекланган.

Эҳтиёжлар ўзаро боғлиқ — бир эҳтиёжнинг қондирилиши бошқа эҳтиёжларни келтириб чиқариши мумкин.

Ҳозирги даврда иқтисодий эҳтиёжларнинг шаклланишига технология ва ахборот катта таъсир кўрсатмоқда. Масалан, бир неча ўн йил аввал интернетдан фойдаланиш кундалик ҳаёт учун зарур ҳисобланмаган бўлса, бугун интернет

таълим, ишлаш, банк хизматларидан фойдаланиш, давлат хизматларини олиш ва мулоқот қилишнинг муҳим воситасига айланди.

Шунингдек, электрон тижорат, онлайн таълим, рақамли тўловлар ва масофавий ишлаш каби янги иқтисодий муносабатлар инсон эҳтиёжларининг ҳам ўзгаришига олиб келди. Демак, технологик тараққиёт нафақат ресурслардан фойдаланиш усулини, балки инсоннинг нимани эҳтиёж деб билишини ҳам ўзгартирмоқда.

Замонавий эҳтиёжларни қуйидаги асосий гуруҳларга ажратиш мумкин:

- моддий эҳтиёжлар — озиқ-овқат, кийим-кечак, уй-жой ва бошқа товарлар;
- ижтимоий эҳтиёжлар — таълим, тиббий хизмат, транспорт ва ижтимоий инфратузилма;
- рақамли эҳтиёжлар — интернет, рақамли хизматлар, электрон тўловлар ва ахборот ресурслари;
- интеллектуал эҳтиёжлар — билим олиш, касбий малака ошириш ва ижодий ривожланиш;
- экологик эҳтиёжлар — тоза ҳаво, сифатли сув ва соғлом экологик муҳит.

Иқтисодий ресурслар ва уларнинг аҳамияти

Инсон эҳтиёжларини қондириш учун иқтисодий ресурслардан фойдаланилади. Иқтисодий ресурслар — товар ва хизматларни ишлаб чиқариш жараёнида иштирок этадиган воситалар ва имкониятлардир. Анъанавий иқтисодий назарияда ресурслар асосан ер, меҳнат ва капиталга ажратилади. Бугунги кунда эса ушбу тушунчага билим, ахборот, инновация ва рақамли технологияларни ҳам кенг маънода қўшиш мумкин. Табиий ресурслар иқтисодиётнинг энг қадимий ва муҳим манбаларидан биридир. Ер, сув, нефть, газ, кўмир, металллар, ўрмонлар ва бошқа табиий бойликлар ишлаб чиқаришда муҳим ўрин тутди. Бироқ уларнинг кўп қисми чекланганлиги сабабли улардан самарали ва тежамкор фойдаланиш талаб этилади. Меҳнат ресурслари инсоннинг жисмоний ва ақлий қобилиятларини қамраб олади. Замонавий иқтисодиётда оддий меҳнат билан бир қаторда юқори малакали мутахассисларга талаб ортиб бормоқда. Дастурлаш, муҳандислик, маълумотларни таҳлил қилиш, киберхавфсизлик ва сунъий интеллект билан боғлиқ билимлар меҳнат бозорида муҳим аҳамият касб этмоқда. Капитал ресурслари ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган бинолар, ускуналар, транспорт воситалари, технологиялар ва молиявий маблағларни ўз ичига олади. Инсон капитали эса замонавий иқтисодиётда алоҳида аҳамиятга эга. Инсоннинг билими, малакаси, тажрибаси ва ижодий қобилияти иқтисодий қиймат яратишда муҳим омилга айланмоқда.

Рақамли иқтисодиёт ва янги ресурслар

Ҳозирги давр иқтисодиётини рақамли технологияларсиз тасаввур қилиш қийин. Рақамлаштириш ишлаб чиқариш, савдо, молия, таълим ва хизмат кўрсатиш соҳаларининг деярли барчасига таъсир кўрсатмоқда. Маълумотлар ҳам замонавий иқтисодиётда муҳим ресурсга айланди. Корхоналар истеъмолчиларнинг талабини ўрганиш, бозор тенденцияларини таҳлил қилиш ва қарор қабул қилиш учун катта ҳажмдаги маълумотлардан фойдаланмоқда. Сунъий интеллект технологияларининг ривожланиши эса меҳнат ресурсларига бўлган талабни ҳам ўзгартирмоқда. Айрим вазифалар автоматлаштирилмоқда, бир вақтнинг ўзида янги касблар ва янги меҳнат фаолияти турлари пайдо бўлмоқда. Шу сабабли замонавий иқтисодиётда инсоннинг доимий равишда билим ва кўникмаларини янгилаб бориши муҳим аҳамият касб этади.

Рақамли технологияларнинг яна бир муҳим жиҳати — улар чекланган ресурслардан самаралироқ фойдаланиш имкониятини яратади. Масалан, автоматлаштирилган тизимлар энергия сарфини назорат қилиш, ишлаб чиқаришдаги ортиқча харажатларни камайтириш ва маҳсулот сифатини оширишга ёрдам бериши мумкин.

Ресурслар чекланганлиги ва танлов муаммоси

Иқтисодиётнинг асосий муаммоларидан бири эҳтиёжларнинг кенгайиши билан ресурсларнинг чекланганлиги ўртасидаги фарқдир. Ҳар бир инсон, корхона ва давлат чекланган ресурслар шароитида танлов қилишга мажбур. Масалан, оила ўз даромадини озиқ-овқат, таълим, уй-жой, транспорт ёки жамғарма ўртасида тақсимлаши мумкин. Корхона эса мавжуд маблағни янги ускуналар сотиб олишга, ишчилар малакасини оширишга ёки ишлаб чиқариш ҳажмини кенгайтиришга йўналтириши мумкин. Давлат даражасида ҳам худди шундай ҳолат мавжуд. Давлат бюджети чекланган бўлгани учун таълим, соғлиқни сақлаш, инфратузилма, ижтимоий ҳимоя ва бошқа соҳалар ўртасида ресурсларни тақсимлаш зарурати пайдо бўлади. Шунинг учун иқтисодий қарорнинг муҳим хусусияти — мавжуд имкониятлардан энг самарали фойдаланишдир. Бунда нафақат бугунги натижа, балки келажак авлодлар эҳтиёжлари ҳам ҳисобга олиниши керак.

Яшил иқтисодиёт ва ресурслардан оқилона фойдаланиш

Ҳозирги даврда иқтисодий ресурслар масаласи экологик муаммолар билан чамбарчас боғлиқ. Табиий ресурслардан ҳаддан ташқари фойдаланиш атроф-муҳитга салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Шу сабабли «яшил иқтисодиёт» концепцияси тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Унинг асосий мақсади иқтисодий ўсиш билан бирга табиий муҳитни асраш ва ресурслардан самарали фойдаланишни таъминлашдир. Қайта тикланувчи энергия манбаларидан

фойдаланиш, энергия тежамкор технологияларни жорий этиш, чиқиндиларни қайта ишлаш, сув ресурсларини тежаш ва экологик тоза транспортни ривожлантириш ушбу йўналишдаги муҳим вазифалар ҳисобланади. Ўзбекистон учун ҳам ресурслардан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, энергия тежамкор технологияларни жорий этиш ва қишлоқ хўжалигида инновацион усулларни ривожлантириш иқтисодий самарадорлик билан бирга экологик барқарорликка ҳам хизмат қилиши мумкин.

Ўзбекистонда иқтисодий эҳтиёжлар ва ресурслар масаласи

Ўзбекистонда бозор муносабатларининг ривожланиши ва рақамли технологияларнинг кенг тарқалиши натижасида аҳолининг иқтисодий эҳтиёжлари ҳам ўзгариб бормоқда. Замонавий таълим, сифатли тиббий хизмат, рақамли давлат хизматлари, интернет, замонавий транспорт ва янги касбларни эгаллашга бўлган талаб шулар жумласидандир. Мамлакат иқтисодиёти учун инсон капитали, табиий ресурслар ва технологияларнинг ўзаро уйғунлиги муҳим аҳамиятга эга. Ресурсларни фақат истеъмол қилиш эмас, балки улар асосида юқори қўшилган қийматга эга маҳсулот ва хизматлар яратиш иқтисодий самарадорликни ошириш имконини беради. Масалан, хомашёни фақат экспорт қилиш ўрнига уни қайта ишлаш, тайёр маҳсулот ишлаб чиқариш ва технологик занжирни кенгайтириш кўпроқ иқтисодий қиймат яратиши мумкин. Бу жараёнда малакали кадрлар, инновация ва замонавий технологияларнинг аҳамияти катта.

Хулоса

Иқтисодий эҳтиёжлар ва ресурслар ўртасидаги муносабат ҳар қандай жамият иқтисодиётининг асосий масалаларидан бири ҳисобланади. Инсон эҳтиёжлари ўзгарувчан ва кенгайиб боровчи хусусиятга эга бўлса, ресурслар маълум даражада чекланган. Шунинг учун иқтисодий тараққиёт ресурсларни кўпайтириш билан бир қаторда улардан фойдаланиш самарадорлигини оширишни ҳам талаб қилади.

Ҳозирги даврда иқтисодий ресурслар тушунчаси анъанавий табиий бойликлар ва капитал билан чекланиб қолмаяпти. Билим, ахборот, рақамли технология, инновация ва инсон капитали иқтисодий қиймат яратишнинг муҳим манбаларига айланмоқда.

Келажак иқтисодиётида ресурсларни тежаш, инсон капиталига сармоя киритиш, рақамли технологиялардан оқилона фойдаланиш ва экологик барқарорликни таъминлаш муҳим вазифалардан бири бўлиб қолади. Энг муҳими, иқтисодий қарорлар нафақат бугунги эҳтиёжларни, балки келажак авлодларнинг манфаатларини ҳам ҳисобга олиши лозим.

Шундай қилиб, иқтисодий тараққиётнинг моҳияти фақат мавжуд ресурслар миқдорида эмас, балки **инсоннинг чекланган ресурслардан янги ғоя, билим**

ва технологиялар ёрдамида қанчалик самарали фойдалана олишида намоён бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Mankiw, N. G. *Principles of Economics*. — Cengage Learning, 2021.
2. Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. *Economics*. — McGraw-Hill Education, 2010.
3. Acemoglu, D., Laibson, D., List, J. A. *Economics*. — Pearson, 2019.
4. International Monetary Fund. *World Economic Outlook*. — Washington, D.C., 2026.
5. World Bank. *World Development Report*. — Washington, D.C.
6. United Nations. *Sustainable Development Goals: 2030 Agenda for Sustainable Development*. — New York, 2015.
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти. *Ўзбекистон — 2030 стратегияси*. — Тошкент, 2023.
8. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. *Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати*. — Тошкент.
9. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги. Иқтисодий тараққиёт ва макроиқтисодий кўрсаткичларга оид материаллар.